

Драгана Новаков

Народна библиотека Србије, Археографско одељење

Несловенска имена у Поменику манасџира Крушедола (XVI/XVII век)

Ајсџиракџи: У овоме раду аутор настоји да утврди присутност несловенских имена, као и њихово порекло у рукописној књизи *Поменик манасџира Крушедола (XVI/XVII век)*.

Кључне речи: антропоними, несловенска имена, Поменик, манастир Крушедол, XVI, XVII век.

Овај рад је прилог истраживањима антропонимије на територији српских земаља у периоду турске владавине. Предмет обраде јесу несловенска имена, тј. антропоними преузети из хришћанске или неке друге традиције, која су се употребљавала у широј околини Фрушке горе.

Основни извор грађе овога рада јесте *Поменик манасџира Крушедола*¹ где су уписани антропоними, топоними и понеки патроним. Ту је забележено 4085 личних имена (у овај ономастички материјал нису урачунати патроними, као ни топоними) на основу којег су донети доста поуздани закључци о структури ономастикона друге половине XVI и прве половине XVII века, не само у околини Крушедола него и на ширем терену. По разноврсности и обиљу ономастичке грађе овај *Поменик* спада у богат словенски споменик те врсте.

У *Поменику манасџира Крушедола* број несловенских имена, пре свега, хришћанских, знатно је већи у односу на словенска. То је поуздан доказ о стабилности и снази хришћанског елемента на овом терену средином XVI и почетком XVII века.

Словенских имена је 1044, али ипак су страни антропоними скоро двоструко чешћи у овој рукописној књизи. Наиме, календарских имена је укупно 2830, а остало припада категорији тзв. *осталих*.

Имена из првога дела *Поменика* углавном су календарска², и заузимају централно место у овој књизи, а у другом махом народна. Сва категорисана имена, односно имена највишег слоја у тадашњем времену: архиепископа, митрополита, деспота, јеромонаха, игумана, јерођакона, монаха, монахиња, па и ђакона, кнежева, војвода, чак и њихових госпођа, углавном су календарскога порекла. Међутим, анализа имена презвитера је показала да су она у већини словенскога порекла, иста као имена њихових парохијана. Ако претпоставимо да је у то време још увек важило средњовековно правило да су свештеници били из свештеничких породица, онда се може закључити да свештенство није утицало да хришћанска имена потисну народна словенскога порекла.

¹ Ова рукописна књига налази се у Музеју Српске православне цркве у Београду под сигнатуром МСПЦ 240; в. Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији XIXVII века*. — Београд, 1982, 82.

² Више о календарским именима у овој књизи в. Драгана Новаков, *Календарска имена у Поменику манасџира Крушедола (XVI/XVII век)*. — Српска теологија данас 2009, Књига 1, Београд, 2010, 392–399.

Календарска имена су, судећи по именима, пре били чувари традиције, него носиоци хришћанскога схватања личнога имена, које је у другим срединама интензивније продирало убрзавајући христијанизацију ономастикона.

Доста је висок проценат несловенских имена у укупном броју антропонима забележених у *Поменику*. Као што се могло очекивати, међу страним именима доминирају календарска, примљена преко хришћанства. У суседству и контакту са Мађарима и Румунима српско становништво је примало и имена мађарскога и румунскога порекла или немађарска и нерумунска имена у мађарској и румунској форми. Стога се може закључити да се осећа утицај суседних народа, али је он умногоме скроман. Грчки утицај је стизао двојаким путем: преко црквене организације и хришћанскога календара, али и преко трговачких и политичких веза. Међутим, у *Поменику* се јављају и имена романског, мађарског и оријенталног порекла.

Ако се систем имена у *Поменику манасџира Крушедола* посматра као једна целина битна за даље уобличавање ономастичке слике српскога живља на једном подручју, онда се може рећи да су у њој заступљени сви слојеви који репрезентују одређену регију као стециште додира са многобројним културама једнога народа. Сачувани су трагови балканског латинитета, видљиво је и присуство Мађара, Румуна, Турака, а хришћанство је својим системом календарских имена већ дало овом подручју свој печат.

Романска имена

Романска имена су јужним Словенима могла доћи у различито време и разним путевима. Латински језик је преовлађивао у петом и шестом веку дуж Дунава. У првим контактима између Словена и народа Балкана могло је бити прихваћено низ латинских имена. „Војсковође и официри цариградског царства у петом и шестом веку претежно су носили латинска имена. Према обичају тога времена и деца странаца у војсци цариградског царства су добијала латинска имена. Из историјских извора се поуздано зна да су поред осталих и Словени често били војници тога царства”³.

„Други извор романских имена”, према речима Милице Грковић „на територији властелинства био је утицај приморја у коме је сачуван романски континуитет од касноримског доба до позног средњег века”⁴.

Многобројни романски термини у црквенословенском сведоче о првобитним јаким везама између Словена и Романа. Сам назив за Византинце који су себе називали Римљанима (Ромејима), примљен је, свакако, преко латинскога језика. Међу именима у *Поменику манасџира Крушедола* забележено је старобалканско име *Шарбан* ⁵, које је иначе било једно од популарних имена становника Дечанског властелинства⁶. Према речима К. Јиречека, влашка лична имена јесу или чисто румунска, или словенска са румунским чланом као *Рагул* ⁷. Имена која спадају у ову категорију јесу, такође, и следећа: *Анијул* ⁸, *Дракул* ⁸, *Вукулул* ⁹³⁸ и др.

³ Милица Грковић, *Имена у дечанским хрисовуљама*. — Нови Сад, 1983, 89.

⁴ Грковић, нав. дело, 89.

⁵ Митар Пешикан, *Зейско-хумско-рашка имена на њочейку шурскоја доба*. — Оноματοлошки прилози, III САНУ, Одељење језика и књижевности, Београд, 1982, 26.

⁶ Грковић, нав. дело, 89.

⁷ Константин Јиречек, *Романи у њрадовима Далмације њоком средњег века*. — Зборник Константина Јиречека II, Београд, Српска академија наука и уметности, 1962, 46.

⁸ Драгана Новаков, *Неки њримери словенских основа с несловенским суфиксима у именима Поменика манасџира Крушедола (XVI/XVII век)*. — Јужнословенски филолог LXVI, Београд, 2010, 352.

Константин Јиречек је своју познату студију о Романима у градовима Далмације у средњем веку⁹ засновао на изучавању ономастичке грађе из разних временских слојева углавном на приморском делу Балкана. Сачувана изворна грађа била му је сигуран и поуздан ослонац за решавање етнографских проблема једног дела средњовековне Европе. Расправа се састоји из три дела: уводног, докумената и спискова личних имена. О именима места се говори у уводном делу. У њему је дата и речничка грађа. Проблем личних имена присутан је у скоро свим поглављима ове књиге. Дао је антропонимијску слику средњовековних Далматинаца, која се састојала од старогрчких елемената, имена римског порекла, познороманске, хришћанске номенклатуре V–VIII века, византијских, лангобардских, словенских имена, помодних имена средњег века, владарских и оних из средњовековних романа, античких из времена обнове класичних студија и хибридних романско-словенских творевина. Посветио је доста пажње грађењу деминутивних и хипокористичних форми.

Имена настала под мађарским утицајем

Мали је број имена за који се може претпоставити да су настала у ономастикону *Поменика манастира Крушедола* под непосредним утицајем Мађара. У средњем веку су биле чврсте везе, родбинске и дипломатске, између угарскога дома и Немањића. У *Поменику манастира Крушедола* забележена су имена из ове категорије: *Јанош* 79¹⁰, *Лауш* 97¹¹, *Михаљ* 77¹², *Ференц* 66¹², *Ћинђа* 110 (према мађ. *gyöngy* — бисер)¹³, *Маџејаш* 80¹⁴, *Секула*¹⁵ 82.

Имена оријенталног порекла

Неколико је посведочених имена оријенталнога порекла у рукописној књизи о којој је у овој раду реч, једно од њих јесте женско име *Бејуна* 79¹⁶, *Сулијана* 94¹⁷, (овај антропоним спада, такође, и у имена по занимању). Овде се, евентуално, може сврстати, својом компонентом и сложено женско име *Каравида* 108 (према тур. *кага* — црна и имена *Вида*; а оно спада и у категорију имена по називима боја). Можда би се у ову групу могло сврстати и женско име *Сехна* према арапском *Сехија*, *Сехла*¹⁸, као и антропоним *Санко* 63⁷ (у оба имена словенска је суфиксална компонента).

Према речима М. Грковић, исламска имена су у неким крајевима узимана као заштитна. Детету је поред личног имена за свакодневну употребу даван надимак, а то је било име из исламског календара, како би непријатељским именом било за-

⁹ Јиречек, нав. дело, 1–366.

¹⁰ Мађ. *János*, М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*. — Београд, 1977, 103.

¹¹ *Лауш*, мађ. *Lajos*, *Ludwig*, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. — Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Dio V, 1898–1903, 925; Грковић, *Речник...*, 117.

¹² Мађ. *Ferenc* lat. < *Franciscus*, Грковић, *Речник*, 202.

¹³ *Mađarsko-srpski, srpsko-mađarski rečnik, gramatika*. — Београд, 2008, 104; Грковић, *Речник...*, 248.

¹⁴ *Маџејаш*, угарски краљ који је био *Matthias*, RJA, Dio VI, 1904–910, 518; Грковић, *Речник...*, 128.

¹⁵ *Секула*, име мађ. племена у Ердељу, RJA, Svezak 59, 1953, 810–811; *Székely*, име постало распрострањено под утицајем народне поезије, Грковић, *Речник...*, 177.

¹⁶ *Бејум*, турски *бејум*, *јосиођа* (*угова*, *царица*, *удовица великоја јосиођина*), RJA, Dio I, 1880–1882, 226; *Ismet Smailović, Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*. — Sarajevo, 1977, 166.

¹⁷ *Сулијана*, жена или кћерка султанова, принцеза у султанову сарају, RJA, Dio XV, 1956, 931–932; *Smailović*, нав. дело, 477; *Сулијана* од *Сулијанија*, настало по почасном називу за турске принцезе (тур. *sultaniye* < арап. *sultāniyyā* — царска), Грковић, *Речник...*, 311.

¹⁸ *Сехир*, арап. чудо, *сехирији*, гледати, мотрити, RJA, Svezak 59, 1953, 802; *Smailović*, нав. дело, 459.

штићено. С обзиром на честе ратове, било је уврежено мишљење да сабља не сече, нити зрно пушчано погађа Србина који има турко име¹⁹.

На крају, још једном истичемо да су у рукописној књизи *Поменик манастира Крушегола* несловенска имена у доминацији у односу на народна. А као што се могло очекивати, међу страним именима доминирају календарска, примљена преко хришћанства. Имена људи показују чување традиције хришћанскога наслеђа и утицаја средњовековнога истока, што није нимало чудно када се зна да је Војводина много пре писања овога документа била у сфери источне цивилизације и православља грчкога типа. Међутим, у овој рукописној књизи забележени су и антропонији које не убрајамо у календарске, а који свакако говоре да је овај терен био стециште додиром многобројних култура једнога народа.

Summary: The author intends to determine the degree of presence of calendrical names in the Manuscript book *Pomenik of Krusedol Monastery* (XVI–XVII century).

Key words: names, anthroponym, commemoration book, Monastery Krusedol, XVI, XVII century.

Списак коришћене литературе

- Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији XI–XVII века*. — Београд, 1982, 82.
- Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*. — Београд, 1977.
- Милица Грковић, *Имена у дечанским хрисовуљама*. — Нови Сад, 1983.
- Милица Грковић, *Историјски њуш српској именованости*. — Предавања из историје језика, Нови Сад, 2004, 43–69.
- Константин Јиречек, *Романи у траговима Далмације током средњег века*. — Зборник Константина Јиречека II, Београд, Српска академија наука и уметности, 1962, 1–366.
- Мађарско-српски, српско-мађарски речник, граматика*. — Београд, 2008.
- Драгана Новаков, *Календарска имена у Поменику манастира Крушегола (XVI/XVII век)*. — Српска теологија данас 2009, Књига 1, Београд, 2010, 392–399.
- Драгана Новаков, *Неки примери словенских основа с несловенским суфиксима у именима Поменика манастира Крушегола (XVI/XVII век)*. — Јужнословенски филолог LXVI, Београд, 2010, 349–356.
- Митар Пешикан, *Зейско-хумско-рашка имена на њочейку њурскоја годба*. — Ономатолошки прилози, III САНУ, Одељење језика и књижевности, Београд, 1982, 1–135.
- RJA — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. — Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1882–1976, I–XXIII.
- Ismet Smailović, *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*. — Sarajevo, 1977.

¹⁹ М. Грковић, *Историјски њуш српској именованости*. — Предавања из историје језика, Нови Сад, 2004, 63.